

HÁMORI PÉTER TRIANON UTÁN A MEGFÉLEMLÍTETT KOLOZSVÁR

„Fehér zászlóval állunk előtted, Ismeretlen Végzet” – írta a kolozsvári Keleti Újság 1918 karácsonyán, amikor a Román Királyi Hadsereg csapatai Neculcea tábornok vezetésével, katonazenekarok harso-gása mellett bemasíroztak Kolozsvárra. A bevonulásnak a román parancsnokok szándéka szerint nem egy ellenséges város megszá-lásának, hanem „felszabadításnak” kellett volna tűnnie. A város túl-nyomórészt magyar lakossága azonban megfélemlítve hallgatott. A gyulafehérvári román nemzeti kongresszus határozataiban foglalt kisebbségi jogosítványok, így a közigazgatásra vonatkozó pont, mely szerint minden nemzetiségnek joga lesz az öngazgatásra és a nyelv-használatra, alig néhány nap alatt semmivé foszlottak Kolozsváron.

Az új hatalom első intézkedés-ként valamennyi városi tisztvi-selő mellé katonai biztost ren-delt ki, akinek jogában állt bármilyen döntést indoklás nélkül felülbírálni. Az addig is csak viszonylagos békesség végét jelezte 1919. január 17-én az is, hogy negyven kolozsvári polgárra 100-100 ezer korona sarcot vetettek ki, Apáthy István magyar főkormánybiz-tost pedig letartóztatták és Nagysze-benbe hurcolták, mert egy román ka-tonavonatot Zilah mellett a falusiak ál-lítólag megtámadtak, és kilenc katona meghalt.

A ROMÁN SZUPREMÁCIA BIZTOSÍTÁSA

Az 1919. év Kolozsváron annak jegyében telt el, hogy Bukarest demonstrálta: a települést a román Erdély fővárosának, tehát román városnak tekinti. Május 27-én Ferdinánd király és Mária királyné látogatta meg a várost; ezt megelőzően pedig az ortodox román egyház szinódusa önálló püspöki székhelyé tette Kolozsvárt. A román szupremácia biztosítása más területeken is gőzerővel folyt. Az 1872-ben alapított Ferencz József Tudományegyetem „átvétele” több lépcsőben történt. Május

11-én még csak állami hűségesküre szólították fel a tanári kart és az adminisztratív személyzetet, ám másnap a magyarellenességéről és a román érdekek mindenekfeletti védelmezéséről csakhamar közismertté váló O. Ghibu egy szakasznyi katonaság támogatása mellett távozásukat követelte; ugyanaznap délután pedig már román tanárok ültek tegnapi kollégáik íróasztalánál, és tartottak alakuló értekezletet. Néhány hónappal később megtörtént a kolozsvári orvosi klinikák elkobzása is, majd 1920 februárjában Ferdinánd király a régi épületekben felavatta a róla elnevezett új román egyetemet. Hamarosan hasonló sorsra jutottak a város egyéb intézményei is, közöttük a Magyar Kaszinó és a Szegényház.

Az egyetem tanáraihoz hasonlóan a város közalkalmazottai szintén döntésre kényszerültek: vagy felesküsznek a román uralkodóra és államra, vagy távozniuk kell állásaikból. A többség az utóbbit választotta. Indokaik között sokféle motívum szerepelt: a legtöbben hazaárulásnak, egy hódító hatalomnak történő behódolásnak tekintették az eskü letételét, sokan pedig illúziókat tápláltak egzisztenciájuk újjá-remtése kérdésében. Az utóbbiaknak

Horthy Miklós beszédet mond a visszacsatolási ünnepségen, 1940. szeptember

keservesen csalódnuk kellett: a Kolozsvárról Magyarországra, többnyire Budapestre menekült tisztviselők többsége hónapokon, sőt olykor éveken át volt kénytelen a pályaudvarok vágányain, vagonban élni, vagy éppen a fővárosi nyomortelegek lakosságát gyarapította.

A köztisztviselők mellett számos más foglalkozású magyar lakosa is jobbnak látta elhagyni Kolozsvárt. Ezel párhuzamosan román tisztviselők és katonák sokasága érkezett; viszonylag jelentős volt a román beköltözés a környező vidék falvaiból is.

A város vezetése azonban nem volt tekintettel a lakosság nemzetiségi összetételére – a román népszámlálás szerint is többségben voltak a magyarok –, hanem kizárólag az egységes román nemzetállam megteremtését tartotta szem előtt. E koncepció szerint Kolozsvárnak minél előbb román várossá kellett válnia. Ezt szolgálta a Nemzeti Színház elközbzése, az utcák és terek román elnevezése mellett a magyar történelem eseményeire, a magyar önazonosságra emlékeztető emlékművek, szobrok eltávolítása is. Mátyás király szülőházáról leszerelték a magyar nyelvű emléktáblát, a Széche-

nyi-emlékkútról pedig a gróf mellszobrát; a Fő téri Mátyás-szobor lebontása is folyamatosan szerepelt a tervek között.

Kolozsvár magyarsága bénultan, cselekvésre képtelenül élte át az ellene irányuló újabb és újabb rendelkezéseket. Sokan utolsó szalmaszálként kapaszkodtak a jog betűibe, amikor például néhány óra alatt kellett elhagyniuk lakásukat, melyet aztán még aznap kiutaltak a frissiben érkező román hivatalnokok valamelyikének. 1920-ra a még Kolozsváron maradt köztisztviselők ellenállása javarészt megtört, kevéske tartalékaikat felélték, így hitelt adva Avarescu kormányfő ígéretének, mégiscsak letették a hűségüket, ám legtöbbjükett ennek ellenére kitétek állásából, sőt még az állás nélküli nyomorgók megsegítésére indított gyűjtést is megtiltották.

Az események hatására Kolozsvár társadalmában bomlási folyamat indult meg. A katolikus, református és evangélikus egyházközsegek évről évre szomorúan konstatálták a többnyire ortodox vallást választó kitérők számát (többségük román katonatiszthez vagy hivatalnokhoz feleségül ment magyar nő volt). Az 1919-ig magát magyarnak valló, magyar anyanyelvű zsidóság egy része is eltávolodott a magyarságtól, ám többségük nem vált románná. A jelenség háttérben korántsem csak a korábbi egzisztencia megmentésére tett

lépést kell látni: Kolozsvár zsidósága körében egyre több új öntudatra ébredő fiatal volt, a cionista mozgalom virágzásnak indult, számos könyv és folyóirat látott napvilágot, csaknem kivétel nélkül magyar nyelven. A zsidóság mellett a gyári munkásság egy része is saját útját járta: a különböző, középosztálybeliek által alapított szervezetek helyett inkább a szakszervezetekbe léptek be. (Ezen nemigen változtatott az sem, hogy Kolozsváron 1919 után a magyar középosztály korántsem zárkózott el oly mértékben a társadalom többi részétől, mint tette azt az anyaországban; ebben kétségkívül szerepet játszott elszegényedésük és az, hogy sok család fő átmenetileg kétékezi munkavállalására kényszerült.)

A húszas évek azonban nemcsak az etnikai megrázkódtatások miatt váltak emlékezetessé: az új főhatalom a város képét is átformálta. A korábbi, kissé álmos monarchiabeli városból nyüzsgő metropolis vált. Az újonnan jött tisztviselők és politikusok bőséges jövedelmükből egész villanegyedeket építettek. Ebben „segítségükre volt” a földreform végrehajtása is, melynek során Kolozsváron 442 hold belső területet – javarészt építési telket – sajátítottak ki és juttattak új, javarészt a hatalomnak valamilyen szolgálatot tett vagy a földet odaítélő bizottságot nemzethűségéről készpénz útján meggyőző személynek. A belvárosban bérpaloták

épültek, egy részük román nemzeti, bizáncias építési stílusban. Ezekben azonban többnyire magas bérű, elegáns lakásokat helyeztek el. A városfejlesztés és -rendezés következetes véghezvitelét nagyban gátolta a közigazgatás gyakori változása is. 1919 nyarától, a román katonai városirányítás megszűntétől 1940-ig hatféle, egymástól szervezési alapelveiben különböző közigazgatást hívott életre a román törvényhozás.

SZŰKÜLŐ ÉLETTÉR

Éles ellentétben a kiterjedésében egyre bővülő várossal, a magyarság élettere évről évre szűkült. Különösen így volt ez az iskoláztatás terén. 1924-től a román hangzású nevet viselő gyermekeket tilos volt a kisszámú magyar iskolák egyikébe íratni. Ilyen iskolákat csak a felekezetek tartottak fenn, azonban ezek nemcsak állami segílyt nem kaptak, hanem a legkülönbözőbb zaklatásoknak voltak kitéve: a református leánylíceumok diákjai 1922-től például érettségi vizsgáikat csak román tanárok előtt, az államnyelven teheték le. A többi magyar egyháznak sem volt könnyebb a helyzete. A kolozsvári minoritáknak 1926-ban, a Vatikán beavatkozását követően megalázó módon kellett elhagyniuk a város központjában álló templomukat, átengedve azt tetemes vagyonával együtt a román görög katolikusoknak; az egyetem mellett álló templom piarista atyáit szintén rákényszerítették, hogy ünnepeken ingyenesen „kölcsonadják” épületüket a „román testvéreknek”. A magyar felekezetek sem a várostól, sem az államtól nem kaptak még közel hasonló támogatást sem, mint a románok: templomaik omladoztak, míg a református teológiával szemben, az egykori Nemzeti Színház előtt az ortodox székesegyház hatalmas tömbje épült fel 1933-ra közpénzen.

A folyamatos hatósági nyomásgyakorlás ellenére a kolozsvári magyar egyházak az 1930-as évek elejére mégis kiépítették saját intézményrendszerüket, egyebek mellett kollégiumaikat is, ahol azok az egyetemen tanuló magyar hallgatók kaphattak viszonylag olcsó el látást, akik a román diákoktól járva kizárattak. A hallgatók a harmincas évek elején több ankétot tartottak, melyeken jövődő sorsuk alakulását próbálták kifürkészni. Legtöbbjükre a munkanélküliség várt: a közhivatalok nem vagy csak alig alkalmaztak magyarokat, a jogászai és tanári pálya pedig te-

lítve volt. A harmincas években helyzetük tovább nehezedett. A román hatóságok kimondták, hogy a nyelvtudás állandó tulajdonság, ezért a nyelvvizsga megismétlésére bárki bármikor felhívható. 1930-ban megesett, hogy a vizsgára kötelezett 60 kolozsvári magyar tanárból és tanítóból 41-et utasított vissza a bizottság.

A kolozsvári nyelvkérdés azonban korántsem csak az értelmiséget érintette. A város vezetése már a húszas években különadóval sújtotta a magyar nyelvű cégtáblákat, a posta visszaküldte a nem románul címzett leveleket, 1930-ban pedig Dobrescu prefektus megtiltotta, hogy nem államnyelven is fel lehessen szólni a városi tanácsban (a hivatalokban már régóta ki volt akasztva az „Itt csak románul lehet beszélni” tábla). A hajszja a harmincas években felerősödött: 1936–37-ben postásokat, tűzoltókat, vagonnyári munkásokat, a városi villamos művek magyar tisztviselőit és munkásait bocsátották el úgy, hogy egyben nyugdíjosultságukat is megvonták. Mindennek hátterében nem csupán a városvezetés nacionalizmusa állott: egyfelől így kívántak álláslehetőségeket teremteni a gazdasági válság idején állás nélkül maradt román munkásoknak, másfelől az egész országban elharapódzó nyugtalanságot akarták a magyar-ellenességbe kanalizálni. Hozzájárult mindehhez, hogy a városnak vajmi kevés anyagi lehetősége volt segíteni a nyomorba jutottakon: 1937-ben például mindössze 200 000 lejt tudtak a munkanélküliek támogatására fordítani (összehasonlításképpen: Magyarországon Eger városa költött nagyjából ugyanennyit a szegénygondozásra). A legszegényebb családok pedig Sebastian Bornemisa polgármester rendeletére kará-

csonyi segélyként 1-1 kg lisztet, kukoricaisztet, babot és burgonyát kaptak, aminek tavaszig, a munkalehetőségek bővüléséig kellett volna kitaratania...

Az 1938. év számos nem várt változást hozott az erdélyi magyarság és Kolozsvár magyar társadalmának életébe is. Az év elejére a Vasgárda szervezkedése folytán Románia a polgárháború szélére sodródott. Érezni lehetett ezt Kolozsváron is: az egyetemen a román diákság körében jól kitapintható volt a feszültség; a magyar hallgatók ellen újabb és újabb atrocitások történtek.

A politikai nyugtalanságra válaszul az uralkodó radikális lépésre szánta el magát: feloszlatta a politikai pártokat, helyükbe pedig egy állampártot, a Nemzeti Újjászületés Frontját állította. A betiltás a román politikai szervezetek mellett az Országos Magyar Pártot is érintette. A kolozsvári magyarság vezetői kezdetben tanácstalanok voltak: a fronton kívüli érdekképviselet lehetlenné vált, ugyanakkor a belépés akár árulásnak is tűnhetett. Emellett Bukarest egyértelművé tette azt is, hogy a korábbi magyar vezetőkkel nem kíván egyezkedni. Hosszas tárgyalások után a százok mintájára végül egyfajta kiegyezésre került sor: a fronton belül létrejött a magyar tagozat, a nem politikai, hanem gazdasági, kulturális, népjóléti és más természetű érdekek képviseletére pedig életre hívták a Magyar Népközösséget. A szervezet vezetőségében elsősorban a politika világán addig többé-kevésbé kívül rekedt gazdasági szakemberekkel és főként

A tüzérség elvonul a dísztribün előtt a visszacsatolási ünnepségen

kolozsvári fiatal értelmiségiekkel lehetett találkozni. Az előzőek közé tartozott az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület kiváló képességű vezetője, Szász Pál, míg az utóbbiakat mások mellett László Dezső kolozsvári református teológus és a középiskolai tanár, korábbi cserkészvezető, Puskás Lajos képviselte.

Puskás és László Dezső a megváltozott helyzetet kihasználva Kolozsvár magyarsága körében egy újfajta közösségi cselekvési formát igyekezett meghonosítani. Lelkészként és pedagógusként ugyanis azt látták, hogy a Trianont követő csaknem két évtized alatt a város magyarságának vezetői teljesen elszakadtak az alsóbb rétegektől, azok gondjait, napi problémáit és sorskérdéseit képtelenek átérezni. Emellett azt is megtapasztalták, hogy az 1919 előtt létezett egyletek, körök, ipartestületek, magyar társadalmi szervezetek vagy megszűntek, vagy igen szűk térre szorultak vissza, ráadásul egymástól elszigetelten a román országos és helyi politika hullámverésének sem tudtak ellenállni. Éppen ezért a Bukarest által engedélyezett Magyar Népközösség „védőernyője” alatt egy, a gyári munkásokat, iparosokat, kiskereskedőket, de mellettük a diákságot és értelmiséget, középrétegeket is magában foglaló szervezetet akartak létrehozni. A Magyar Népközösség kolozsvári tagozata alig egy év alatt annak ellenére össze tudta gyűjteni a város magyar lakosságának meglehetősen nagy részét, hogy a hatóságok, ahol csak lehetett, akadályozták munkájukat.

Kolozsvár magyarságának helyzetében az I. bécsi döntés jól érzékelhető romlást idézett elő. A közigazgatás egyre fokozódó idegességgel figyelt minden magyar szervezetet, a csendőrség politikai nyomozói pedig sorra gyártották a jelentéseket a magyar irredentizmusról. Különösen így volt ez 1939 derekán, amikor leleplezték a Magyar Önvédelmi Szervezet nevű titkos társaságot. A kárpátaljai Rongyos Gárda példájára megalakított szövetség – mely különben fegyverként alig néhány ócska vadászpuskával bírt – elsősorban Szatmárban és a magyar határ mentén igyekezett tagokat toborozni, de lebukásának hírért Kolozsváron is letartóztatások sora követte. A város Magyar Népközösségének vezetése mindezt a politikától való még nagyobb elfordulással reagált. Az adott helyzetben eredményre amúgy sem vezető közéleti megnyilvánulások helyett folytatták a

„népszervezést”: Kolozsvár magyar lakosságát szomszédaságok szerint „tizedekbe” és „főtizedekbe” fogták össze. Ez egyfelől kapcsolatot teremtett az egymástól elszigetelt magyar közösségek között, másrészt nagyszabású kulturális, népművelő, segélyező, sőt sporttevékenységet tett lehetővé.

ÚJABB IMPÉRIUMVÁLTÁS

A Magyar Népközösség működése 1940 augusztusáig folytatódott. Ez a nyár újabb megrázkódtatásokat hozott Kolozsvár népe számára. Titkon ugyanis sok magyar várta és remélte, hogy a Bukarest és Budapest közötti tárgyalások békés határrevíziót hoznak magukkal, erről azonban még családi körben sem igen mertek beszélni. Ráadásul abban a város román és magyar közvéleménye szinte teljesen megegyezett, hogy az impériumváltás esetleg érintheti Szatmárnémetit, talán még Nagyváradot is, de Kolozsvár átadására szinte senki sem számított. Az 1918 decemberében megszületett és azóta folyton hangoztatott román jelszó: „*ni ci o brazda*”, azaz „*egy barázdát sem*”, fokozottan igaz volt az Erdély fővárosának tekintett Kolozsvárra.

Annak ellenére, hogy Kolozsváron a város Magyarországhoz való visszacsatolására mint reális lehetőségre kevesen gondoltak, a város lakosainak mindennapi élete 1940 folyamán jelentősen megnehezedett. A tőke, akárcsak 1938 elején a Felvidéken, elkezdett kivonulni. Az üzemek, köztük Románia egyik legnagyobb bőrgyára, a Dermata minimumra csökkentette termelését, az ipari munkások többsége kenyérkereset nélkül maradt. Az élelmiszerárak egyik napról a másikra magasba szöktek. A fiatal férfiak többségét mozgósították, a magyarok nagy részét ráadásul Ó-Romániába vezényelték. Hasonlóképpen keletre irányították át a román közszolgálatban álló kevés magyar tisztviselőt is.

A II. bécsi döntést megelőző időben Kolozsvár lázas napokat élt át. Éjjelnappal katonai járőrök cirkáltak az utcákon, azonban ezek nem tudták és nem is nagyon akarták megakadályozni a román diákszervezetek és más, hazafias egyesületek revízióellenes tüntetéseit, melyek több ízben atrocitásokba, magyar járókelők megtámadásába, verekedésbe torkolltak. A döntőbíróság ítéletének hírért követően, a magyar honvédség bevonulásáig mindez fokozódott. A város utcáin immár vér is folyt. A román katonaság elkezdte le-

szerezni a kórházak, városi intézmények berendezését, ez azonban, mivel korábban a kiürítésre nem készültek fel, nemegyszer módszeres pusztításba csapott át. A román tisztviselők nagyobb része csomagolt, és hatalmas karavánokban indultak délre. A menetoszlopokban azonban nemcsak az ő járműveik és a katonaság szállítóeszközei keveredtek össze, hanem számos román polgár szekere, kézikocsija is nehezítette az előrejutást. A városban ugyanis rémhírek terjedtek a magyar katonák kegyetlenkedéseiről a már átadott területeken, ami miatt számos család a menekülés mellett döntött. A dél felé tartó menetoszlopokkal szemben a Romániának átadott területekről távozó magyarok csoportjai haladtak.

Az eleinte spontán, később egyre inkább kikényszerített és mindkét oldalról atrocitásokkal kísért lakosságcsere folytatódott a honvédség bevonulása után is. A menekültek és a határon áttettek számát úgy a magyar, mint a román források igyekeztek eltúlozni, pontos adatok a mai napig nem állnak rendelkezésre. Kolozsvárt a menekült-hullám különösen súlyosan érintette. A megszerveződő katonai közigazgatás ugyanis annak érdekében, hogy a dél-erdélyi magyarokat szülőföldjükön maradásra bírja, átmeneti időre megtiltotta az utazást az anyaországi és a visszacsatolt területek között, így a lakóhelyüket elhagyottak útja természetes módon a városokba, különösen Kolozsvárra vezetett.

A mindennapi élet normalizálását azonban nemcsak az ellátásra váró menekültek nehezítették meg: az ipari munkásság szinte teljesen munka nélkül volt, az üzemek álltak, ráadásul a Kolozsvár élelmiszer-ellátása szempontjából igen fontos területek, sőt még a városi közművek egy része is a határon túl maradt. Jóllehet a román újságok sok túlzást is vittek a híradásokba, amikor bemeszelt ablakú boltokról, bezárt műhelyekről és kihalt utcákról, falusiassá lett Kolozsvárról írtak, a várost és népét gazdaságilag eleinte valóban súlyosan érintette az impériumváltás. A köznyugalmat sem sikerült azonnal helyreállítani, sőt csaknem egy hónapig folytatódott a kisebb-nagyobb tüntetések, utcai zenebonák (Hațieganu professzornak, a Kolozsváron maradt románság egyik legtekintélyesebb képviselőjének a véleménye szerint a zavargásokat az első két hétben inkább románok, utána inkább magyarok kezdeményezték).

Kolozsvár helyzetének súlyosságával a budapesti kormányzat is tisztában volt. Az ezúttal szűkmarkúság nélkül folyósított állami pénzek mellett országos gyűjtést is kezdeményeztek, bár nemigen lehetett számítani arra, hogy a Felvidék visszacsatolását követő hatalmas arányú közadakozás megismétlődik. Kolozsváron a bevonulási ünnepséggel egy időben már menekültellátó szálláshely, közkonyha működött, majd néhány hét alatt továbbiak létesültek. Napok alatt megszervezték az anya- és csecsemővédelmi szolgáltatnak, a Zöldkeresztnek a működését is, mely az anyaországtól eltérően nemcsak ingyentejjel és -cukorral látta el a rászoruló anyákat és kisdedeket, hanem a város igen rossz közellátása miatt egy ideig élelemmel is. Az egészségügyi ellátás megszervezését ugyanakkor megnehezítette, hogy a kivonulók nemcsak a kórházak felszerelését, de még az oltások nyilvántartását is magukkal vitték. A munkanélküliek foglalkoztatására a város nagyobb szabású közmunkákba, utcakövezésbe és építkezésekbe kezdett. A katonai hatóság pedig a kisiparosok támogatása érdekében 13 500 pár cipő megvarrását rendelte meg, amelyeket aztán alacsony áron a város és Észak-Erdély szegényeinek juttattak. Rövid idő alatt megszerveződtek a magyar társadalmi egyesületek, szövetségek fiókszervezetei is, melyek szintén hozzájárultak az életkörülmények normalizálásához. Mindezt azonban fékezte, hogy a katonai közigazgatás több üzem, bank vagy például a máig létező Sora áruház vezetését kivette a „megbízhatatlan” román, olykor zsidó tulajdonos kezéből, a helyükbe kerülő igazgatók pedig sokszor vajmi keveset értettek az üzletvitelhez.

NAPI MEGÉLHETÉSI GONDOK

1940. december 1-jével a katonai közigazgatást polgári városirányítás vette át. Polgármesternek a Budapesten nagy közigazgatási gyakorlatot szerzett Keledy Tibort nevezték ki. Az, hogy a miniszterelnök korábbi ígéretével („Erdély az erdélyieké”) ellentétes módon nem helyi, hanem anyaországi tisztviselő lett a polgármester, általános elégedetlenséget szült. A kinevezés hátterében leginkább az állhatott, hogy Keledy sem a korábbi Országos Magyar Párt, sem az azt felváltó Magyar Népközösség érdekköréhez nem tartozott, emellett elkötelezett híve

volt egy modern, a közt, a polgárokat szolgáló közigazgatás megvalósításának. Célkitűzéseinek megfelelően működését azzal kezdte, hogy bizalmasan és nyilvánosan is utasította a tisztviselőket a közönséggel való udvarias bánásmódra, az urizálás, erőszakolt tekintélyhajhászás megszüntetésére. A negatív jelenségek elszaporodását azal is igyekezett megakadályozni, hogy erdélyi származású, fiatal tisztviselőket hívott a városházára. Ennek azonban Kolozsváron is útját állta, hogy 1940 előtt, elhelyezkedési lehetőség hiányában, kevés magyar szánta rá magát a jogi kar elvégzésére.

Keledy polgármester azonban nemcsak a „szociális közigazgatást” akarta megvalósítani: annak utópiája is a szemé előtt lebegett, hogy Kolozsváron megvalósuljon az „igazi erdélyi társadalom”, amelyben rang- és osztálykülönbségre való tekintet nélkül minden magyar összefoghat. A cél felé tett lépések azonban – hasonlóan a többi visszacsatolt erdélyi városhoz – eredménytelennek mutatkoztak: az első néhány hónap után az eufórián felülkerekedtek a napi megélhetési gondok, és előtérbe kerültek a rész- és magánérdekek. Megoldásul a város vezetése a népközösségi szervezet feltámasztása, Tízes Szervezet néven történő újjászervezése mellett határozott. A régi-új vezetőség (Puskás Lajos és László Dezső) irányítása alatt 1941 végére a szervezet elérte korábbi működési szintjét. Az ugyan erősen kérdéses, hogy valóban sikerült-e általa „testvéri közösségbe forrasztani” a város magyarságát, a középosztályt és az alsóbb rétegeket, az viszont bizonyos, hogy a városirányítás igen hasznos szociálpolitikai segéderőt nyert benne. A Tízes Szervezet ugyanis folyamatosan számon tartotta a rászoruló családokat – köztük a segélyért nem jelentkező „szemérmes szegényeket” is –, rendszeresen gyűjtést szervezett, a színházban pedig hetente népművelő előadást tartott számukra, az ingyenes orvosi rendelés, jogi tanácsadás és gyermeknyaraltatás mellett.

A legszegényebbek megsegítése Kolozsváron mintaszerűen alakult, ami a Tízes Szervezet szervezőmunkája és a szociális kiadások magas szintje mellett az is közrejátszott, hogy az élelmiszer-ellátás és a közszolgáltatások a városban 1941-ben már átlagosnak, sőt annál jobbnak számítottak. 1941 szeptemberéig összesen 4 615 000 pengő áramlott az állami költségvetésből Kolozsvárra. Egyedül az addig elhanya-

golt városi tulajdonú, olcsó bérű kislakások építésére háromnegyedmillió pengőt állított be költségvetésébe a város. A közmunkák mellett lassan megindultak a magánberuházások is. Ennek ellenére azonban a munkanélküliség hosszabb ideig félezer munkakeresőnél többet érintett, még úgy is, hogy Németországba eleinte 500-an, később 720-an mehettek vendégmunkára. Számukra nem maradt más, mint a város által szervezett közmunka (megjegyzendő, hogy ezért az anyaországinál akár másfélszer magasabb napszámért is fizettek).

Az átalakulásnak voltak vesztesei is. 1940 után a város románsága a hatóság segítő munkájából keveset érzékelt. A szociálpolitika ugyan nem különböztette meg nemzetiség szerint a lakosokat, azonban a Tízes Szervezetből kimaradtak a Monostorszezen többen lakó román polgárok. Emellett hátrányt szenvedtek anyanyelvi iskoláztatásuk területén is, ráadásul teljesen soha nem múlt el a veszélyérzetük. Sokan nagyon is emlékeztek arra, hogy az impériumváltás után a román kiutasítások megtorlásául 300 kolozsvári román családnak csupán néhány órát engedélyeztek a hatóságok, majd áttették őket a határon.

Míg a románságnak az említett eseten kívül csak kisebb kellemetlenkedésekben volt része – pl. mindössze egyetlen napilap fenntartását engedélyezték számukra –, addig a kolozsvári zsidóság sorsa tragikusan alakult. Gettósításukat, majd deportálásukat csaknem mindenki elítélte, amihez hozzájárult, hogy Kolozsváron és általában Észak-Erdélyben sokkal jelentéktelenebb volt az antiszemitizmus súlya, mint az anyaországban, mindez azonban az érintettek vajmi keveset segített.

A háború 1944. június 2-án egészen váratlanul csapott le a városra. Korábban is előfordultak kisebb-nagyobb szovjet átrepülések és román légtérsértések, ám most az angolszász légierő csapott le brutális kegyetlenséggel. A célpont ugyan a pályaudvar volt, azonban a környező munkásnegyed is igen súlyos károkat szenvedett. Nem sokkal később, december 9-én pedig az *Ellenzék*, Kolozsvár nagy múltú napilapja már gyászkeretes hírben közölte a Torda felől előretörő román csapatok messze hordó ágyúinak áldozatul esettek nevét. Két nappal később, december 11-én Kolozsvárra bevonultak a szovjet 27. hadsereg és a 18. lövészhadosztály csapatai. ♦